

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Žalia
žalia, kur
dairais

Sunkiai atsikratome gamtinio politeizmo – netgi naująją Lietuvos valdžią išrinkome „žalią“, „gamtišką“. Nes daugelis mano, kad žalia – gamtos ir harmonijos spalva. Kodėl ne stabmeldystės ir kietakaktiškumo? Irimo ir melancholijos?.. Nevilties ir laikinumo?.. Kaip gamta gali būti susijusi su harmonija?.. Juk ne kur kitur, o gamtoje viešpatauja negailestingas dėsnis apie stipriausiojo išlikimą, ir išimčių nebūna. Daugelis žmonių kaip šuo kaulą turi įsikandę posakį: „Negalima eiti prieš gamtą“, ir labai dažnai juo naudojasi, kai reikia atsikratyti asmeninės atsakomybės. O juk būtent ji ir atskleidžia, kad tu esi Žmogus, o ne kažkokia inertiška gamtos dalis, kelmas ar balvonas, kuriam nereikia priimti sprendimų ir pasirinkti.

Betgi ne. Geriau mes būsime medžiai – šlamėsime, žydėsime ir barstysime lapus ant galvų, nesgi tai labai gražu ir lyriška, o pasyvioji lyrika apskritai yra mūsų nacionalinis bruožas. Mes linkę dainuoti, raudoti, burti iš kavos tirščių ir mėnulio fazių. Sunku mums priimti ironiją ir sarkazmą, nes tatai gi – patyčios. Ir teisingai sakė anglas, gyvenantis nedideliame Lietuvos miestelyje Šaukote, kur jam labai patinka ir jis net numirti ten trokšta – ko jūs rėkiate, ko dejuojate, kad prieš keliasdešimt metų stovėjot ir gynėt savo valstybę... tai ko dabar jos neginat, ko nekovojat? Gal manot, kad nereikia?...

Reikia. Ir ne vien žodžiais – tai tik lapų barstymas ant galvos. Reikia veiksmų, reikia pilietinių akcijų. Reikia parodyti, kad jeigu esame laisvi žmonės, tai mums ne tas pats, kokius sprendimus priiminėja valdžia, kurios atstovai, regis, pamiršo seną patarlę apie gerus norus, kuriais pragaras grįstas. Valdantieji iškėlė tiek absurdiškų „gerų norų“, kad jau ir kalbėti apie juos nesinori, tik beveik nelieta abejonių, kad žalieji ir valstiečiai veikiausiai pagarsės kaip patys didžiausi dundukai Lietuvos parlamento istorijoje. O išvada liūdna: kai nesugebi rimtai dirbti tose srityse, kur to rimtumo verkiant reikia – ekonomikoje, mokesčių sistemoje, savo nesugebėjimui dangstyti prireikia pigaus populizmo (tautinių kostiumėlių idėjų ir panašiai).

Dar labai liūdna tai, kad valstiečiai sugebėjo diskredituoti bene visas geras idėjas, prie kurių tik prikišo savo nagus. Štai kad ir kova su alkoholizmu. Nori uždrausti lauko kavines, o pigių gėryklų – ne, be to, atmetę pataisas, griežtinančias prekybą stipriu alumi (mat balsuos tik už „savo“ pataisas).

Ką galvoti apie tokius valdančiuosius?.. Ar jie iš medžių iškritę, ar patys jau kuris laikas virtę medžiais?.. Ar gimę medinėmis smegenimis?..

O tokius įtikinti labai sunku – praktiškai neįmanoma. Nes toks va žmogus, valdantysis, Seimo narys, išdrožtas iš žalio medžio, yra visiškas stabas, nesuprantantis, kad kiti žmonės yra gyvi, o ne mediniai. Ir gyviesiems reikia ne medžio, o žmogaus gyvenimo logikos ir filosofijos.

Renata Šerelytė

Kelias nuo Žemaičių Kalvarijos į Šarnelę

Algimanto Kunčiaus nuotr.

ŽYDĖJIMAS PRIEMIESČIO GIRIOJE

*putojo ievos svaiguliu alpiu
sraute fotonų žiedlapių ir suodžių
pasaulis ėmęs suokalbiu talpiu
dviejų lyčių nei sudurtinių žodžių*

*ir fotosintezei nubudę augalai
iš aukšto žvelgė šakomis ir lapais
fotonų jūroj maudės vabalai
šeškai barsukai voverės ir lapės*

*šviesa ši prausė briedį ir šernus
tankmėj atradus šlubą ir kuprotą
bučiavo velnią žvelgiantį į mus
rausva akim per žiemą užmiegota*

Aidas Marčėnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Žalia žalia, kur dairais • **2-as psl.** Rasa Bačiulienė. Motinos laiškai iš Kizelago • **3-as psl.** Bitė Vilimaitė. Trys novelės. Pelytė. Apie vaikus. Stebuklų nebūna • **4-as psl.** Algis Vaškevičius. F. Chopino muziejus Varšuvoje stebina modernumu ir lankytojų gausa* **5-as psl.** Astrida Petraitytė. Prancūziškai žydiška salelė Vilniuje • **6-as psl.** Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Švyturių „detektyvas“: nuo privataus tyrinėtojo iki profesionalaus farologo • **7-as psl.** Stanislovas Abromavičius. Zigfridas Gronau. Vilko vaiko istorija (2) • **8-as psl.** Kultūros kronika

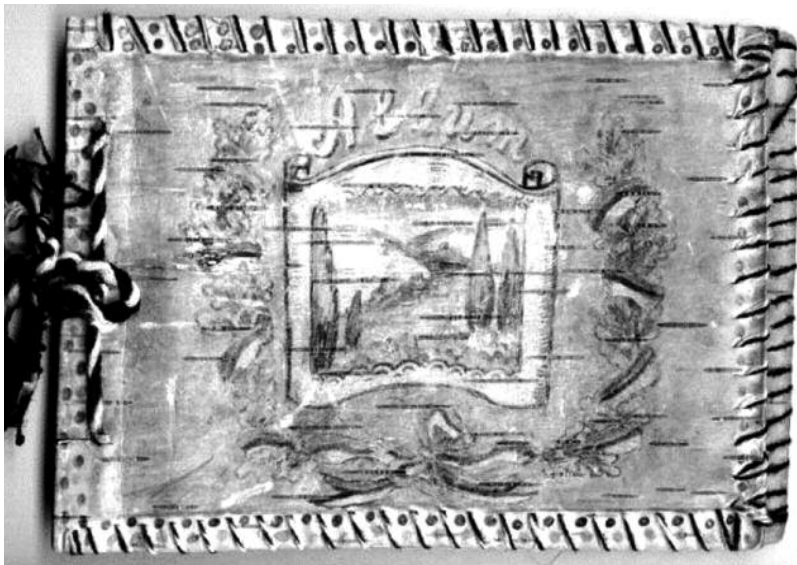
Kitame numeryje: Dalia Grinkevičiūtė. „Mano gyvenimas prasmingas...“• Įvaizdį keičianti „Dizaino savaitė“

Motinos laišškai iš Kizelago

Rasa Bačiulienė

Gegužės 7 d., sekmadienį, minėjome Motinos dieną. Šį straipsnį norėčiau dedikuoti visoms Mamoms, kurioms teko išgyventi tremtį, lagerius, nepriteklius, skurdą, badą, karo baismus ir tose baisiose nužmoginančiose sąlygose išlikti švelniomis, rūpestingomis, pasiaukojančiomis, mylinčiomis, skiepijančiomis savo vaikams meilę Tėvynei ir tautai, puoselėjančiomis gimtąją kalbą, ugdančiomis doras asmenybes Motinomis.

Prieš mane ant stalo guli tvarkingai virvele perrištas pundelis laiškų, rašytų 1952–1953 metais. Iš Kizelago. Moterų pataisos darbų lagerio atšiauriame Sibire. Viename iš daugelio, į kurį buvo tremiamos Lietuvos Motinos ir iš kurio daugelis nebegrįžo. Vieną po kito, atsargiai į rankas imu pageltusius lapus. Laiškai dukroms. Laiškai sūnams. Kokia iš jų sklinda meilė! Taip ir matai ties popieriaus lakštu palinkusią suvargusią figūrą, rūpestingai vedžiojančią meilės kupinus žodžius. Šie laišškai rašyti tuomet, kai šeima – Motiną ir keturis vaikus – pabėgusius iš tremties Sibire, sovietinis saugumas vėl suėmė, nuteisė ir išsiuntė į skirtingus lagerius atlikti trejų metų bausmę už pabėgimą. Dukros, kadangi buvo nepilnametės, kaip baisiausios nusikaltėlės, lydimos sargybinių, buvo išgabentos atgal į tremties vietą, Motina etapais per įvairius Rusijos kalėjimus išsiųsta į Kizelago moterų pataisos darbų lagerį, o sūnus - į Burepolomo vyrų pataisos darbų lagerį, kuris daugiau žinomas kaip Šerstki – taip vadinosi geležinkelio stotis, kurioje kaliniams reikėdavo išlipti ir keliolika kilometrų klampoti pėsčiomis iki paties lagerio. Mums, nepatyrusiems tremties ir Sibiro baismų, belieka tik stebėtis, kokios stiprios buvo asmenybės mūsų Lietuvos Motinos.

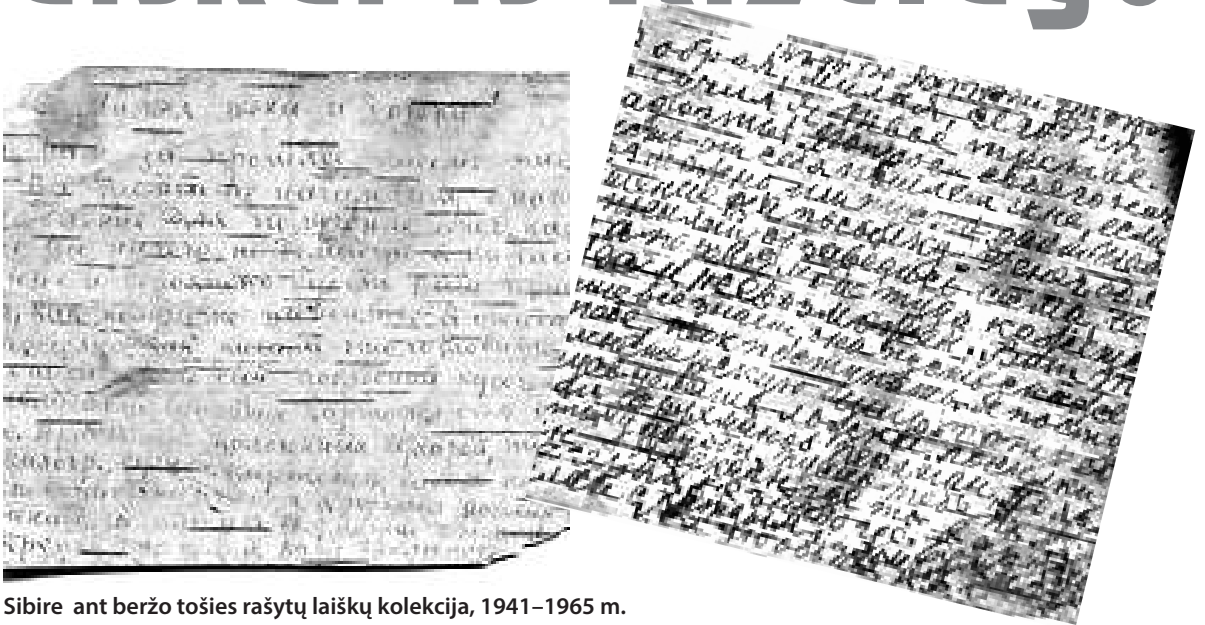

Kam: Zaprudichinsko sovchozas
Juozaitis Judita ir Teresė
Nuo: Molotovo str., Kizelas,
Juozaitienė Adelė

1951. X. 9

Mylimos mano dukrelės!

Sveikutės! Tūkstantį kartų dėkoju už laiškus. Tikiu, suprantat, kaip be galo džiaugiasi gavusi voką, kuriame sudėti visų vaikų laišškai... Tai nepaprastas įvykis mano gyvenime. O koki geri ir malonūs Jūsų broliukų laišškai! Jie saldžiai glosto širdį. Jaučiu, kad jie nori suteikti man malonumą, ypač Algiukas, ir perdėtai vardija mano nuopelnus, iškeldamas nepaprastą motiniškumą ir moteriškumą. Nors tai ir perdėta, tačiau vis tiek džiugina. Malonu, kad jie mane įvertina, myli ir gerbia. Man to gana, aš džiaugiuosi ir raminuosi, kad mano vaikai senatvėje ir ligoje manęs neapleis. Nors žinau, kad jie patys reikalingi paramos. Dar neatsiekė pilno mokslo ir neturi specialybės ir profesijos, o aš tos paramos jiems suteikti neb galiu. Šita tragiška padėtis verčia mane dažnai apie tai galvoti ir nusiminti. Aš jau be sveikatos ir vargu, ar begalėsiu nors kiek uždirbti. Žinoma, laisvė gal galėčiau dar nesunkų protinį dar-

Sibire ant beržo tošies rašytų laiškų kolekcija, 1941–1965 m.

bą dirbti. Bet kas gi jį ten mums, tremtiniams, duos?!

Nemanykit, kad aš tokia pesimistė, tik pasidalinau mintimis. O juk aš, jei jau savimi nepasitikiu, tai pasitikiu savo vaikais. Juose mano viltis. Visi jauni, šurkštaus gyvenimo lamdyti ir grūdinti, vienok, pilni energijos, valios, gerų norų ir pasiryžimų. Aš jais tikiu daugiau negu savim. Tikiu, kad nepalūš jų sparnai, pasieks kalnų viršūnes, o ant savo jaunų ir stiprių sparnų išneš ir mane iš tos klampynės. Tikiu, kad nė vienas iš keturių manęs nepaliks nuskridamas...

Man labai gaila, kad Jums dabar taip sunku. Kad nors galėčiau būti kartu, gal vis šiek tiek palengvinčiau, nors valgyt kada pagaminčiau. Nepamečiau dar vilties atvykti pas Jus anksčiau, nei pasibaigs mano bausmė, nors jokių realių duomenų tam neturiu. Iš laisvės vis daug kam rašo, kad tikisi greit pasimatyti. Dabar eina XIX partijos suvažiavimas, nors darbotvarkė nėra kalinių klausimo, tačiau gali būti netiesiogiai paliestas. Kalinių tokia psichologija, kad vis tikisi ir laukia. O juk ir ligi bausmės galo liko septyniolika mėnesių. Tiesa, pasakyt lengva, o išgyvent ir išlaukt labai sunku. Juk čia sunkiausia pakęst dėl pačių kalinių. Čia aiškiai pamatai, kad žmogus žmogui vilkas. Netikėjimas, apsimitinėjimas, pavydas, neapykanta, apkalba, tai vyraujančios šios visuomenės ypatybės, kurios mane labai bjauriai veikia. Ir labiausia, žinoma, sunku, kad mano vaikeliai atskirti vargsta, o aš toli nuo Jų, negaliu Jų matyti ir jiems padėti

Spalio 13 d. bausmę baigia Julija Griškūnaitė iš Karasuko. 1941 buvo su mumis atvežta jų šeima. Motina mirė. Brolis dirba šoferiu. Julija atliko trejų metų bausmę. Ji gabi, gerai paišo, rašo. 1941 m. baigė Šančių gimnaziją. Tai vienintelė lietuvė inteligentė, su kuria susipažinau artimiau ir pasikalbėdavom. Kai ji išvažiuos, man bus liūdniau. Mūsų barako sekcijoje gyvenam apie keturiasdešimt penkis žmones.

Sveikata mano silpnoka. Vakar parašiau broliukams po laišką, tai išsisėmiau ir labai pavargau. Todėl ir Jums abiem rašau vieną. Linkiu pasisekimo moksle. Laukiu laiško. Bučiuoju daug kartų abi. Jūsų Mama

Kam: Gorkio geležinkelio stotis Šerstki
Juozaitis Simonas
Nuo: Molotovskaja str., Kizelas
Juozaitienė Adelė

1952. III. 25

Mielas Sūnau Simuti!

Būk sveikas ir laimingas... Pagaliau beveik po dviejų mėnesių gavau Tavo pirmą laišką. Aš Tau rašiau du laišku, bet reikia manyti, kad jų negavai.

Dabar sergu. Nenorėjau apie tai niekam rašyti. Maniau apsieiti be pašalinės pagalbos, o išėjo priešingai. Seniai mano virškinamieji organai nesveiki, bet kai gyvenau su „peredačom“ ne taip nesveikumas

reiškėsi. Sausį gavau nuo tetos siuntinį. Svarbiausia pagalba buvo kilogramas sviesto, kurį tęsiau gana ilgai. Buvo ir mėsos – lašinių, bet aš sūraus ar rūgštaus negaliu valgyt. Pradėjau kramsnot po mažai ir tai be apetito. Ką per prievartą suvalgau, skauda vidurius. Nuo valgio mane net purto. Medicinos pagalbos nėra – dieta. O dietos čia taipgi nėra. Dabar galėčiau suvalgyt skystą kiaušinėlių ir gabalėlį šviežios bulkos su sviestu. Juk šitų dalykų čia negausi. Jau vaikščirot neturiu jėgų, svirduliuoju kaip girta. Nusilpau nuo nevalgymo. Man paskyrė ligonių maistą, bet prie mano ligos jis man vis tiek netinka: tie riebūs kopūstai ar sūrus gabalėlis mėsos dar labiau dirgina nesveiką skrandį. Jei taip tęsis ilgai, tai, žinoma, liūdna pabaiga.

Laukiu dabar nuo tetos siuntinio. Ten bus sviesto, nors ir sūdyto. Aš jai apie savo sveikatą nerašiau. Rašiau, kad neturiu apetito. Žinoma, aš pati kalta, kad jai anksčiau nepasakiau, nors niekaip nesitikėjau prie tokios būklės prieiti. Sibire sirgau viduriais, tai tada pasiutusiai norėdavau valgyti ir viskas buvo skanu. Gatava buvau jauti su ragais suėsti. O dabar kas kita. Atleisk, kad tiek daug apie savo negalavimą prirašiau. Bet Tu, Simuti ir Algiuk, nenusiminkit ir nesirūpinkit manim. Dar tikiu, kad siuntinys ir pagerintas tinkamas maistas man padės.

Žinau, kad ir Jums nelengva, turit savo reikalų ir bėdų, o taip pat ir savo ligų. Algiukas rašė, kad serga gripu, paguldė į ligoninę. Ar jau pasveiko? Ar neliuko gripo pasekmių? Kaip, Simuti, kelionė sekėsi? Ar labai Tave kankino etapuose? Ar pareikalavai, kad persiųstų pinigų, kuriuos atėmė Vilniaus kalėjime? O šiaip jei yra atliekamesnis grašis, tai stenkis įsigyti baltinių. Man stovi akyse vaizdas, kai mačiau Tave Lukiškių kieme ir švytavo Tavo nuogas kūnas pro kelnų skylutę.

Simuti, padžiugink savo mamą, parašyk dažniau. O dabar turiu tik vieną norą – pasveikt...

Tai ir baigsiu. Laukiu laiško. Linkėjimai Algiukui.

Viso geriausio. Bučiuoju. Mama

1952. VIII. 17

Mielos mano dukrelės!

Sveikutės! Gavau Jūsų laišką. Nuoširdžiai dėkoju.

Rugpjūčio 9 d. gavau pranešimą, jog mano malonės prašymas atmetas. Ką gi padarysi. Daugiau neberašysiu, nėra prasmės. Nenusimenu. Ne didžiausia bausmė. Jau beveik pusė atlikta: dar žiema, vasara, vėl žiema ir baigta. Mes kartu! Gaila berniukų! Jie jauni ir jiems, turbūt, teks visą bausmę atlikti.

Negaliu Jums dažnai rašyti, nes daugiau dviejų laiškų neleidžia išsiųsti, o šį mėnesį du jau esu parašiusi tetai. Šį laišką, jei pavyks, tikiuosi išsiųsti kitą keliu. Greitu laiku persikelsim gyventi į naują vietą už 3–4 km, bet adresas liks tas pats. Jūs, abi sesutės – vieno kraujo, artimiausi pasaulį žmonės, nieko kito nėra artimesnio prie Jūsų, mylėkite viena kitą ir ieškokite viena kitą gerumų. Rašykite smulkiai apie save ir savo sveikatą.

Viso geriausio. Jus mylinti

Mama

Tęsinys kitame numeryje

BITĖ VILIMAITĖ TRYYS NOVELĖS

Antanas Sutkus. Ašara, 1963

Pelytė

Užkulisyje stovėjo Pelytė, laukdama savo eilės eiti į sceną. Čia pat vienas scenos darbininkas su gaisrininku lošė kortomis, ir Pelytė matė, kaip didėja krūvelė pinigų ant stalelio, ir kažkodėl norėjo, kad laimėtų gaisrininkas. Pelytės vaidmuo buvo mažas, tačiau labai svarbus. Kol Princesė dabinas prieš veidroді, laukdamasavo mylimojo, ir nuskamba paskutiniai arijos žodžiai: „Mėnuo šviečia tau kelią, ir tavo žirgas nesuklups“, staiga per kambarį perbėga Pelytė, maža, pilka, grakščiai besisukanti, prikaustanti ir užburianti visus. Princesė labai išsigąsta ir šaukiasi pagalbos. Kol atbėga tarnai, apsikarstę ginklais, Pelytė vis šoka, o Princesė blaškosi iš baimės.

Publikai patikdavo ta scena – Pelytė sulaukdavo aplodismentų, kartais net gaudavo gėlių ir saldinių. Ji turėjo savo vietelę grimo kambaryje, buvo lipšni su aprengėja, o Princas dažnai pakeldavo ją ant rankų ir juokdamasis priekaištaudavo, kodėl ji kelianti tokį sambrūzdį: išgąsdino Princesę, ir ta blogai sudainavo duetą, jam pagaliau atjojus į rūmus.

Ta opera buvo suaugusiesiems, baigdavosi labai vėlai, ir Pelytės pasitikti atvažiuodavo tėvas.

– Ak, – sakydavo jis, – tu mano varguolėle! Vėl tavo kojytės kruvinos!

Susupęs į pledą, nešte išnešdavo ją iš teatro, išodindavo į mašiną, ir tada abu važiuodavo namo. Gatvės būdavo tuščios, blausiai apšviestos, ir vieniši praeiviai atrodė tarsi gyvenantys kažkokį paslaptingą gyvenimą. Moterys stovėjo prie telefono automato, vyrai linksmai juokėsi, katės tupėjo ant šiukšlių kontenerių, ir restoranų durininkai skaičiavo pinigus...

– Šiandien tu gavai gėlių, – tarė tėvas. – Kvepia visa mašina.

Pelytė pajuto, kad jo balsas buvo kitoks nei visada, ir pamatė, kaip virpa tėvo rankos ant vairo, nudirbtos, kietos rankos... Ji išsivadavo iš pledo, kuriuo buvo apsupta, tarsi išlipo iš vystyklų, ir atidžiai pasižiūrėjo į tėvą.

– Aš tau noriu pasakyti, kad teks mesti visa tai...Sceną, šokius... Mes išvažiuojame į kitą miestą.

– Ten nėra teatro?
– Bet ten yra jūra.

Tėvas daugiau nieko neaiškino. Dabar jie važiavo pagal upę, ir juodas, blizgantis vanduo, gilus ir begalinis, buvo kaip Pelytės sielvarto upė. Ji tyliai verkė, spausdama prie veidelio rožes. Čia pat buvo maišelis su pilkaisiais Pelytės kailinėliais. Ji turėjo namie juos truputį pavalyti. Ir sulopyti... Jis buvo toks minkštas ir šiltas, tas kailiukas.

– Princas! – staiga nusmelkė Pelytė mintis. – Ak,

nejaugi ji daugiau niekada nebematys jo, šuoliuojančio per pievas ir miškus?

– Taip, taip, – kimiu balsu pasakė tėvas, – tačiau tu gali pasilikti šiame mieste, kur yra teatras... Gyventum šokių mokyklos bendrabutyje, man rašytum laiškus... Aš lankyčiausi pas tavę... Bet, atsimink, mes matytumėmės labai retai, ir greitai tu mane užmirštum...

Pelytė jau nebeverkė. Sėdėjo sustingusi, išmeigusi akis į tolį. Žiburiai, žiburiai... Koks ilgas kelias namo!.. Koks šaltas ir tuščias miestas būtų be tėvo...

Ten yra jūra... Pakilo didelė žalia žiburiuojanti banga ir perliejo Pelytę, bėgančią pakrante, nuo galvos iki kojų – nuplovė, nunešė kortų stalelį iš užkulisų su visais gaisrininko

išloštais pinigais, aptaškė Princesės peniuarą ir atvėsino nuvargusias Pelytės kojeles.

Apie vaikus

Jaunas tėvas, nukarusiais ūsais, anksčiau žinomas vaikų nekontentų, sėdėjo prie smėlio dėžės ir žiūrėjo, kaip ten kapstosi jo dukrelė. Vedė jis vėlai, pakankamai prisišaipęs iš savo draugų, kai jie blaškydavosi po vaisines, ieškodami garstyčių miltelių arba pataiso miltelių, stebuklingos priemonės nuo iššutimų.

Jo dukrelė tąsydavo jį už ūsų ir kimšdavo jam į burną plastiliną... Ji išmetė pro langą sidabrinį šaukštą, paėmus plaktuką, kalinėdavo į sekiją vinis... Ir vis tiek atrodė nuostabiliausia, mieliausia pasaulyje mažytė, nors buvo negraži, mažom agrastų akim, kreivoku kakleliu.

– Labas, – pasakė nepažįstama mergina, atsisėdama šalia ant suoliuko. – Gėritės savo kūrinium?

Jaunas tėvas žvilgtelėjo į merginą, paskui į dukrelę ir nusišypsojo nugalėtojo šypsena. Tačiau tuoj šypsena išblėso, vyras išsigando, išbal.

– Pažįsti, pažįsti, – tarė mergina dirbtinai linksmu balsu.

Vyras gerai išžiūrėjo: taip, tai ji, ta, kurią jis prieš keletą metų pametė. Apgavo. Ir išsižadėjo jos.

Mergina dabar buvo subrendusi, gražesnė nei anksčiau, rudom šiltom akim, šviesiais ilgais plaukais.

– Taip, tai aš, – nusijuokė ji ir švelniai, smalsiai pasižiūrėjo į akis. – Aš tavęs nepamiršau... Juk auginu tavo sūnų! – Ji tai pasakė pasididžiudama, o jam širdis ėmė baisiai daužytis.

Jis nejučia pasilinko toliau nuo merginos, tarsi padarydamas vietą atsisėsti trečiam asmeniui. O tai buvo praeitis, vilkinti baisiais skudurais, bet su brangakmenių vėrinium ant kaklo... Jiedu susitarė, kad dabar, kai mergina jį surado, jis turi ateiti pa-

sižiūrėti sūnaus. Tai toks nuostabus mažiulis, labai gražus ir rimtas. Jis laukia tėvo, kuris šiuo metu plaukia laivu aplink pasaulį. Ir dabar yra visai arti prie šiltosios Golfo srovės.

Pribėgo mergytė, į kibirėlį susikrovusi visas formeles. Jis didžiudamasis paaiškino, kad ji niekada neišmėto savo daiktų.

– O manasis viską išdalija, – pasakė mergina apgailestaudama. Jie tvirtai sutarė dieną ir valandą, kada berniukas sulauks iš kelionės sugrįžusio tėvo. – Paskui tėvas ir vėl galės iškelti... Bet šita kelionė jau per ilgai užsitęsė.

Mergina nuėjo, palikusi tą vyrą visai sutrikusį, sujaudintą, neaiškiai trokštantį pamilti savo sūnų...

Atėjo diena ir valanda, kai berniukas, apvilktas aksomo kostiumėliu, stovėjo prie lango ir pro lietaus uždangą stengėsi išžiūrėti atplaukiantį laivą. Motina laiminga juokėsi ir sakė, kad taip nebūna – laivai neplaukia sausuma. Tėvas atvažiuos žalia mašina... (Ji, vargšė, buvo susekusi net jo mašinos spalvą.) Berniukas tikėjo ir netikėjo. O paskui, po penkių valandų laukimo, motina nurengė jo aksominį kostiumėlį, gražiai sulankstė ir pakabino į spintą. Ji neverkė, dar buvo nepraradusi vilties. Nepaisant nieko, jiedu turi susitikti...

Vieną rytą berniukas su motina stovėjo prie parduotuvės. Ir čia jie pamatė jauną laimingą tėvą, apsikrovusį pirkiniais, sodinantį į žalią mašiną savo susiraukusią pikta dukrelę. Jo mašina tuoj pajudės, ir tada moteris nesusivaldžiusi pripuolė ir pabeldė į stiklą. Štai jis, štai berniukas! Kito tokio nėra pasaulyje! Ji verkė ir maldavo atidaryti.

Bet vyras neatidarė, net nepažvelgė į sūnų. Jis nenorėjo niekam dalyti savo meilės. Lėkė tolyn, nematydamas kelio pro ašaras. Ir kitoje sankryžoje partrenkė senę, vilkinčią skarmalais, su brangakmenių vėrinium ant kaklo.

Antanas Sutkus. Iš ciklo „Lietuvos žmonės“

Stebuklų nebūna

Tėvų skyrybas berniukas priėmė pirmiausia kaip kovą dėl daiktų. Pagaliau tėvas išplėšė paskutinį apsiaustą ir išėjo iš namų. Berniukas norėjo riktelėti iš paskos, kad to apsiausto kišenėn jis visai netyčia vakar įdėjo dėžutę su paprasčiausiu uodu, kurį ketino nešti į biologijos pamoką. Bet laiku susigriebė – tėvas galėjo pagalvoti, kad jis palaiko motinos pusę ir kad jam taip pat svarbu, kad tas prakeiktas apsiaustas liktų jiems.

F. Chopino muziejus Varšuvoje

stebina modernumu ir lankytojų gausa

F. Šopeno muziejus įrengtas Ostrogiškių rūmuose

Algis Vaškevičius

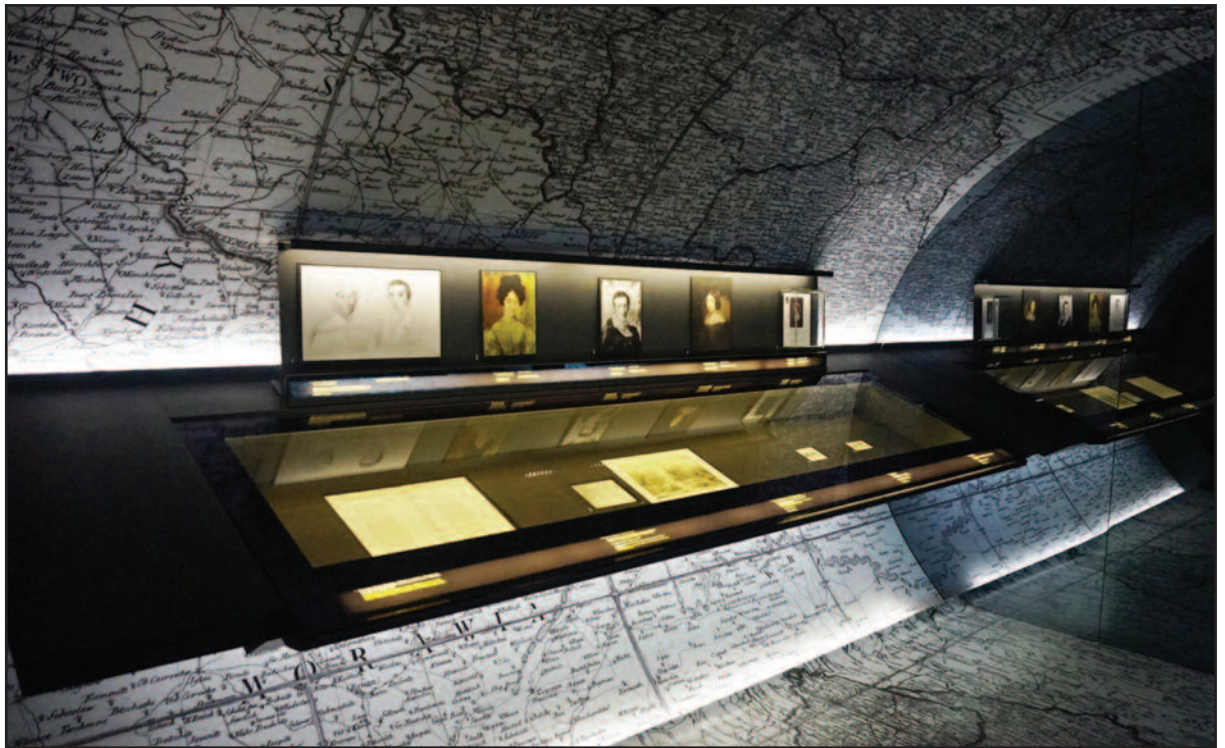
Varšuvoje veikiantis garsiojo lenkų kompozitoriaus Fryderyk Chopin (1810–1849) muziejus buvo atidarytas 2010 metais, minint kompozitoriaus 200-ąsias gimimo metines. Iki šiol jis yra laikomas pačiu moderniausiu muziejumi Rytų Europoje, ir tuo gali įsitikinti kiekvienas lankytojas. O jų čia netrūksta – jau ryte prieš atidarant kasų duris čia rikiuojasi eilutė, kurioje – lankytojai iš pačių įvairiausių pasaulio šalių. Perkant 22 zlotus (apie 5,5 dolerio) kainuojantį bilietą kasininkas kiekvieno klausia, iš kur jis atvykęs ir gali įsitikinti, kad svečių gegografija tikrai labai plati.

Savo itin modernia įranga bei kompiuterinių technologijų panaudojimu pribloškiantis muziejus įrengtas pagal projektą, kuris nugalėjo tarptautiniame konkurse ir kurį parengė specialistai iš Italijos Milano miesto. 5 aukštų pastatas, kuris žinomas kaip Ostrogiškių rūmai, buvo suprojektuotas olandų architekto Tylmano van Gamereno ir iškilo XVIII–XIX amžiuje. Nuo 1859 metų čia buvo Muzikos institutas, vėliau – konservatorija ir teatro mokykla. Antrojo pasaulinio karo metu sunaikintas pastatas buvo atstatytas 1954 metais.

Muziejuje įrengtos 11 teminių salių, kurios skirtos tam tikriems kompozitoriaus gyvenimo ir kūrybos etapams. Tai ir jo gimimas bei vaikystė Želazova Vola miestelyje, ir Varšuvos laikotarpis, ir jo salonas Paryžiuje, santykiai su moterimis, kelionės po Europą, asmenybė, mirtis bei kitos temos. Lankytojas pats pasirenka, kurioje salėje kuria tema domėtis, jis turi galimybę naudodamas lustinę kortelę gilintis į atskirus kūrinius, jų klausyti, netgi pasukti skambant valsui ar mazurkai.

Skaičiai išpūdingi – penkių aukštų pastate, užimančiame beveik 900 kvadratinį metrų plotą yra pateikiama 430 objektų, atrinktų iš maždaug 7,5 tūkstančio, čia yra 4 istoriniai fortepijonai ir 1 pianinas, 85 muzikos rankraščiai, 9 garsiniai peizažai aštuoniomis kalbomis, 12 vietų, kur galima vartyti interaktyvias knygas, 70 multimedinių stotelių, 39 vaizdo instaliacijos, penkos projekcijos. Visa tai daro muziejų itin modernų ir patrauklų ne tik vyresniems lankytojams, bet ir jaunimui.

Iš 7 500 daiktų kolekcijos, susijusios su F. Chopinu – tai ir rankraščiai, jo kūrybos leidimai, as-

Muziejus stebina savo modernumu

A. Vaškevičiaus nuotr.

meniniai daiktai, didelė korespondencija, ikonografija dalis 1999 metais buvo įrašyta į UNESCO organizacijos sąrašą kaip itin vertingi ir saugotini. Pačiais vertingiausiais laikomi jo portretai, nutapyti dar esant gyvam, taip pat fortepijonas *Pleyel*, kuriuo kompozitorius grojo dvejus paskutinius jo gyvenimo metus. Čia – ir garsios dainininkės Angelikos Catalani dovanotas auksinis laikrodis, kompozitoriaus dienoraščiai, cukrinė, dar keletas asmeninių daiktų.

Daug kompozitoriaus daiktų iki mūsų dienų neišliko. Kai kurie, pavyzdžiui laišakai, buvo sunaikinti F. Chopino meilužių, kiti – prarasti per Antrąjį pasaulinį karą. Lenkų valdžia partitūras, etidus ir kitus objektus, susijusius su žymiuoju muziku, rinkti pradėjo dar 1899-aisiais. Ji iki šiol tebeperka juos iš visame pasaulyje vykstančių aukcionų.

Viena iš muziejaus salių vaizduoja tą laiką, kurį kompozitorius praleido Nohante – Prancūzijos pilyje, priklausiusioje F. Chopino mylimajai, rašytojai George Sand. Jų artima draugystė truko daugiau kaip aštuonerius metus. *Nohanto* salėje girdėti paukščių čiulbesys – taip muziejaus kūrėjai siekė atkartoti jaukų gamtos prieglobstį, kuriame muzikas sukūrė savo šedevrus.

Vienoje iš lentynėlių guli balta damasto nosinaitė su George Sand išsiuvinėtais F. Chopino inicialais. Iš sienos ištraukus plokštę su vienos iš Nohante su-

kurtų kompozicijų salės erdvė akimirksniu prisipildo muzikos garsų. Muzika skamba ir skamba kiekvienoje salių, ji dar ilgai skamba ir galvoje išėjus iš muziejaus ir pasinėrus į Lenkijos sostinės gatvės gaudesį.

Kompozitoriaus mirčiai skirta erdvė yra juodos dėžės pavidalo ir užpildo visą senovinės pilies menę. Jo laidotuvis dalyvavo daugiau kaip trys tūkstančiai žmonių. Įeidamas į šį simbolinį mauzoliejų, lankytojas iškart pamato pomirtinę F. Chopino kaukę, kuri buvo nulieta iš gipso iš karto po kompozitoriaus mirties. Čia pat – ir jo artimųjų išsaugota balzamuota rudų plaukų sruoga, taip pat sudžiovinta jo laidotuvių gėlių puokštė. Visa tai sukuria ypatingą atmosferą ir pamąstymus apie genijų, kuriam buvo lemta gyventi vos 39 metus ir kurį pasiglemžė tuberkuliozė.

Kompozitorius buvo palaidotas Paryžiuje, garsiosiose Per Lašezo kapinėse, nors pats F. Chopinas norėjo būti palaidotas gimtojoje Lenkijoje. Dėl politinės padėties tuomet šis noras nebuvo įvykdytas ir tik praėjus 96-eriems metams po jo mirties kompozitoriaus širdis buvo parvežta ir užmūryta vienoje iš Švento Kryžiaus bažnyčios Varšuvoje kolonų.

Šis vienas moderniausių Europoje interaktyvus muziejus yra įsikūręs pačiame Varšuvos centre, į

Nukelta į 5 psl.

Paminklas F. Chopinui Lazienkų parke.

Pomirtinė kaukė, o šalia – plaukų sluoga

Atkelta iš 4 psl.

kuri iš Mazovijos regiono F. Chopinas persikėlė dar būdamas kūdikis. Čia, prieš išsikraustydamas į Pa-

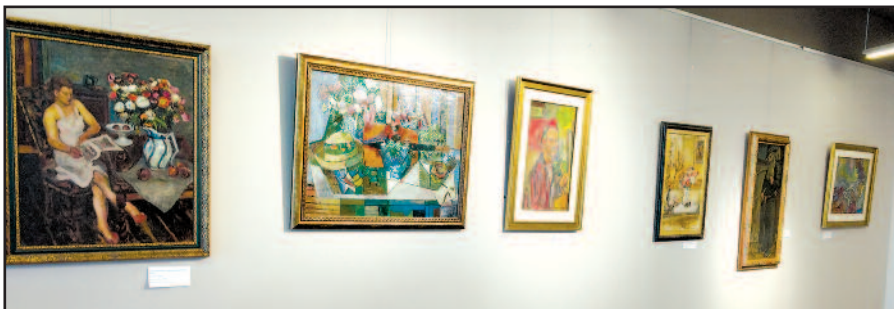
kortelė lankytojams padeda prieiti prie įvairios šiame muziejuje sukaustos garso ir vaizdo medžiagos, o kambaryje su minkštais krėslais ir lietimui jautriais ekranais mažieji lankytojai gali sužinoti apie kompozitorių ir jo epochą. Kiekviena iš 11 muziejaus patalpų yra vis kitos spalvos, jose daug plieno ir šviečiančių konstrukcijų, salės yra aprūpintos naujausia muziejine technologine įranga.

Muziejų įrengė Lenkijos nacionalinis F. Chopino institutas, investavęs per 80 mln. zlotų (apie 20 mln. dolerių). Šalia Ostrogiškių pilies, kuriame įsikūrė muziejus, yra modernus F. Chopino centras, kuriame veikia įvairios F. Chopino kūrybinio palikimo ir jo sklaida užsiimančios institucijos, biblioteka, kavinė ir restoranai. Netoliese yra ir garsusis F. Chopino muzikos universitetas. Muziejui priklauso ir F. Chopino gimtasis namas Lenkijos kaime-

lyje Żelazowa Wola.

Šis muziejus – tai tik viena vieta Varšuvoje, susijusi su kompozitorium. Mieste yra ir daug kitų objektų – bažnyčių, dvarų – saugančių garsiojo lenko atminimą. Mieste galima rasti nemažai multimedinių suolelių, ant kurių atsisėdus ir paspaudus mygtuką nuskamba kuris nors F. Šopeno kūrinys, o Lazienkų parke galima pasigrožėti 1926 metais iškilusiu kompozitoriaus paminklu, vasarą čia rengiami koncertai.

Prancūziškai žydiška salelė Vilniuje

Litvakų meno parodos fragmentas

Astrida Petraitytė

Kadangi Gegužės 1-osios laisvas dienis man gan absurdiškas, nudžiugino žinia apie tą dienatadaromą – vos vienai savaitei – Litvakų meno parodą galerijoje „Elysium“. Kalinausko gatvės 24 numeriu paženklintame pastate – kur įsikūrusi ir Norvegijos ambasada – galerija veikia ne pirmus metus, bet, ko gero, ne man vienai būtent ši paroda buvo akstinas ją „atrasti“: jau pirmomis minutėmis susirinko gražus būrelis lankytojų. Neviešas oficialus atidarymas, teko nugirsti, įvyko išvakarėse, bet mums papildomos informacijos – greta pačių kūrinių su jų autorių pavardėmis – suteikė lankstinukas, trumpai pristatantis tris dailininkus (Neemiją Arbit Blatą, Pinchus'ą Krémžgne ir Jacques'ą Lipchitzą) bei Prancūzijoje, Avilyje įsikūrusių litvakų reikšmę šios šalies menui: „Žydiškoji šetlo kultūra ir savitas tautinio meno supratimas litvakų kūryboje susipynė su moderniomis to meto Paryžiaus meno kryptimis – postimpresionizmu, kubizmu, futurizmu ir fovizmu. Ši sintezė ir suformavo

l'École de Paris kryptį, kuri dar vadinama prancūziškuoju arba prancūziškuoju-žydiškuoju ekspresionizmu.”

Gausiausiai parodoje, regis N. Arbit Blatas eksponuojamas (o jį turėjome progos prieš keletą metų artimiau pažinti ir iš gausios kolekcijos, dovanotos mūsų Nacionaliniam dailės muziejui dailininko našlės ir sūnaus, atkeliavusios iš Niujorko – JAV Arbit Blatas gyvena kur kas ilgiau nei Prancūzijoje). Kaip liudija lankstinukas: „Ypač iškalbūs N. Arbit Blato tapyti grupiniai portretai, kuriuose žymiausi Avilio dailininkai vaizduojami kartu kavinėje ar studijoje.” O štai jo darbas „Akademijos tiltas“, pasirodo, neseniai šeimos perduotas Lietuvai ir viešai rodomas pirmą kartą. Turime progos susipažinti su Arbit Blato talento įvairiapusiškumu: be paveikslų, eksponuojama bronzinė skulptūrėlė „Soutine“ (gan ironiškas žvilgsnis į kolegą dailininką).

Kiekybiniai parodos parametrai dviejose susisiekančiose salytėse, žinia, nėra pritrenkiantys, bet juk ir vieno, tarkim, Lipchitzo darbo gana, kad pajustum *Paryžiaus mokyklos* dvelkėtelį.

Neemija Arbit Blatas. Akademijos tiltas

Viena iš muziejaus salių

ryžių, kūrėjas praleido dvidešimt savo jaunystės metų. Jame įdiegtos moderniausios audiovizualinės ir interaktyviosios technologijos - ekranai, projektoriai ir garsiakalbiai lankytojams padeda pasinerti į F. Chopino pasaulį. Muziejus yra gavęs prestižinį *Red Dot* apdovanojimą 2011 metais, yra pripažintas geriausiu turizmo objektu Lenkijoje 2013 metais, buvo pristatytas Vokietijos dizaino apdovanojimui.

Kasoje gauta speciali lustinė

BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS

✦ LR ambasadoje Washington, DC **iki spalio 30 d. veikia** Balzeko muziejaus plakatų paroda „Views of the Native Land: Early 20th Century Lithuanian Americans Celebrate the Land, the Past, and Freedom”.

✦ Paroda **NO HOME TO GO TO** - pratęstas BALZEKO muziejuje iki gruodžio 31 d.

✦ Muziejuje veikia **GENEALOGINIŲ TYRIMŲ CENTRAS**

✦ **Birželio 3 d.** Kęstutis Nakas pristatys savo pjesių rinkinį „When Lithuania Ruled the World”.

✦ **KELIONĖ Į LIETUVĄ** – 2017 m. birželio mėnesį ir 2017 m. rugsėjo mėnesį

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

Švenčiame **50** metų sukaktį!

Švyturių „detektyvas“: nuo privataus tyrinėtojo iki profesionalaus farologo

LMA Vrublevskių bibliotekoje
sutikta Aido Jurkšto knyga
„Lietuvos švyturių istorija“

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Biografija. Aidas Jurkštas gimė 1966 m. Šalčininkuose, užaugo Vilniuje. Mokėsi žurnalistikos, filosofijos, dizaino, teisės, baigė techninės braižybos, radijo aparatūros, verslo valdymo studijas. Visi mokslai praverė, ypač techninės braižybos ir verslo. Sukūrė ir vadovavo reklamos įmonei „Polidizainas“, daug metų atidavė orientavimosi sportui. Dėkingas tėvui, habilituotam istorijos mokslų daktarui Jonui Jurkštui (1929–2007), Vilniaus vandenų bei Vilniaus vietovardžių tyrinėtoji, taip pat dėdei, habilituotam architektūros mokslų daktarui Vytautui Jurkštui (1930–1984), Kauno senamiesčio plano sudarytoji bei monografijos „Senamiesčių regeneracija“ autoriui, architektūros akvarelistui, už suformuotą mokslo pagrindų sampratą.

Nauja niša arba nearti dirvonai. Kodėl švyturiai, o ne, pvz., malūnai? Nauja veikla buvo susijusi su gyvenimo vietos pakeitimu: netikėtai ir palengva prasidėjo vieno žmogaus grandiozinis užmojis. Kai 1995 m. Aidas paveldėjo senelio turtą Palangoje, teko imtis verslo: atidarė pajūry kavinę „Jūros užėja“, ėmė domėtis jūrine tematika, švyturiais: įkūrė viešąją įstaigą „Aido švyturiai“, tapo vieninteliu Lietuvoje farologu. Iki tol gyveno Vilniuje, veikla buvo susijusi su daile, architektūra, dizainu ir reklama, buvęs melomanu, didžėjumi. Šiandien Palangoje gyvena savo rankomis pastatytame name – švyturyje su kompasu formos kiemu.

Pionierius. Apie Baltijos jūros švyturius – išnykusius ir esamus – nebuvo jokio žinyno, teko sisteminti chaotišką informaciją, rankioti ją iš archyvų, schemų, atvirukų, senų graviūrų. Ėmėsi švyturius kolekcionuoti, keliauti ir lankytis juose, perpiešti juos. Vėliau surengė 30 personalinių šių piešinių parodų (Lietuvoje ir užsienyje), išleido atvirukų rinkinį „Senieji Lietuvos švyturiai“ ir knygą (lietuvių ir anglų kalbomis) apie Klaipėdos švyturį „Anno 1684. Klaipėdos švyturys. Memel“.

Švyturių kolekcininkas. Keliautojas. Kelionės susijusios su švyturiais: aplankyti ir juos nupaišyti. Pradėjo nuo Venesuelos, vėliau nupiešė dalį Kanados švyturių. Šiandien nupiešti visi švyturiai aplink Baltijos jūrą (daugiausia Suomijos, Švedijos, Danijos). Renka monetas, paveikslus, pašto ženklus, knygas, kuriuose paaišduoti švyturiai arba tema susijusi su švyturiais.

Baltijos jūros švyturių Aido kolekciijoje šiandien pripiešta jau pusantro tūkstančio: Kaliningrado srities, Lietuvos, Latvijos, Estijos, Rusijos, Suomijos ir dalis Švedijos švyturių. Baltijos jūra jungia devynias valstybes, pusę švyturių jau nupiešė, pvz., *Bengtskar, Kopu, Arkona, Swinoujscie, Market, Travemunde, Kullens...*

Ateities kelionių planai. Susidomėjo Rusijos atšiaurių pakrančių nykstančiais mediniais švyturiais, tačiau jų tyrinėjimus (kaip ir Lotynų Amerikos švyturių) atidėjo neribotam laikui. Norėtų aplankyti ir Afrikos pakrantes, kolonijinių salų švyturius, Kanados vandenį, kur stovi lietuvių Juozo Vincento Dainio projektuoti bei pastatyti švyturiai.

Žmonės-švyturiai, kuriantys švyturius: prof. Juozas Vincencas Danys-Daniliauskas (1914–2005). Apie jį Aidas Jurkštas pasakoja savo knygoje. Lietuvis mokslininkas pedagogas išeivis, hidrotechnikos inžinierius, Kanadoje suprojektavo ir pastatė 51 švyturį, o vieną iš jų (iš nostalgijos Lietuvai) – panašų į kopyltstulpį. Jis, o ne kas nors kitas, pastatė garsųjį Šv. Lauryno vandens kelią nuo Atlanto vandenyno iki Didžiųjų ežerų (užtvankos, kanalai, šliuzai, švyturiai). J. Danys dvidešimt metų vadovavo Kanados susisiekimo ministerijos Laivininkystės Statybos skyriui, buvo Kanados ledo ir sniego valstybinio komiteto ir Lietuvių Bendruomenės narys. Rašė ne tik technikos, bet ir politikos, dailės ir muzikos temomis, bendradarbiavo „Lietuvos enciklopedijoje“, „Technikos žodyje“. Su J.

Aidas Jurkštas LMA Vrublevskių bibliotekoje pristato savo knygą „Lietuvos švyturių istorija“

Bendražygis Alvydas įteikia šviesą ir švyturio formą primenančią gėlių puokštę.

Laimutės Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Gimbutu parašė knygą apie VDU prof. Steponą Kolupailą. Po karo Vokietijoje buvo „Inžinieriaus kelio“ redaktorius. Pirmininkavo Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų centro valdybai, 1975 m. parengė Ottawoje lietuvių tautodailės parodą ir jos katalogą (tada nemažai eksponatų išgijo Kanados etnografinis muziejus), M. K. Čiurlionio 100-osioms metinėms organizavo paveikslų reprodukcijų parodą, parengė „Čiurlionio festivalio“ Ottawoje (1976 m.) katalogą. Kaip nusipelnęs veikėjas įtrauktas į enciklopedinį veikalą „Canada at the Millennium: a Transcultural Society“. Palaidotas Šv. Jono lietuvių kapinėse Kanadoje.

Edukacija. Šiandien Aido kasdienybė – skaityti paskaitas apie švyturius mažiesiems ir ne tik jiems. Mokiniai (pvz., Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, bibliotekose) patys kuria švyturius...

Ar reikalingi švyturiai šiandien? Pvz., medinis Ventės švyturys, 1837 m. mirtinai pavojingoje vietoje ėmęs šviesti alyvine lempa laivams ir sieliams (1860 m. tapęs mūriniu), šiandien labiau svarbus ornitologams (ten įrengta jų stotis) ir poledinės žuklės mėgėjams, nes laivų mariose nedaug. Ventės ragas itin tiktų edukacinei moksleivių veiklai. Paradoksas: jis priklauso Kauno zoologijos muziejui. Dėl saulės blyksnio elektronika gali išeiti iš rikiuotės, todėl švyturiai ir šiandien svarbūs ne vien mažiesiems laiveliams, žvejams ar poetams romantikams.

Lietuvos švyturiai: marinistikos ir visos kultūros paveldas. Jų Lietuvoje turime septynis. Keturi prie jūros: Klaipėdoje, Šventojoje, Nidoje ir Juodkrantėje, trys stovi vidaus vandenyse – mariose (Pervalkoje, Ventės rage ir Uostadvaryje, Rusnės saloje). Iš septynių – šeši veikiantys. Jie įdomūs ir Lietuvos, ir užsienio turistams, tačiau nesutvarkyti takai, nėra nuorodų, informacijų su lankstinukais, kioskų su suvenyrais... Šalia Nidos švyturio senoji (susprogdinto karo pabaigoje) švyturio liekanos, netoliese svarbus susipažinti ir Urbo kalnas. **Pervalkos** švyturys – vienintelis Lietuvoje ant vandens, krante, priešais jį reikėtų apžvalgos bokšto, iš kurio būtų galima švyturį ste-

bėti, kartu ir Žirgų ragą. Prie **Ventės rago** neįmanoma privažiuoti (mokama aikštelė per toli). Ir **Uostadvario** švyturys turėtų būti atviresnis lankytojams.

Švyturys – tai įrenginys, siunčiantis *šviesos, radijo arba garso (nautofonas) signalus*, padedančius laivams ir lėktuvams nustatyti jų buvimo vietą, apėiti pavojingas kliūtis. Naktį siunčia periodiškus baltus šviesos blyksnius, kurie matomi už keliasdešimt kilometrų.

Ypatinga švyturio energetika. Švyturys stovi ant jūros kranto, tarp keturių stichijų: vandens (jūros, liūčių, sniego), oro (vėjų, audrų), žemės (dažnai statomo aukšto kalno), ugnies (saulės, žaibų, griauštinių). Būdamas tarp keturių stichijų, švyturys spinduliuoja ne tik šviesą, bet ir šilumą. Aidas Jurkštas, būdamas šalia, pajutęs išskirtinį jausmą, kurį sunkoka apsaityti, panašiai kaip ir kalbant apie meilę: pagarba, baimė, grožis... Švyturiai – originalūs šviečiantys bokštai, padedantys jūrininkams grįžti namo... gelbsti gyvybes, suteikia viltį. Yra apipintų legendomis su vaiduokliais (tokius švyturius Aidas žada aprašyti ateityje). Renginio pradžioje buvo rodomos skaidrės apie seniausius pasaulio švyturius.

Senoliai. Pirmas pasaulyje Faro saloje pastatytas Aleksandrijos švyturys neišliko iki mūsų dienų. Anglijoje, Doveryje, stovi *La Coruna* švyturys, kuriam 2000 metų. Kinijoje mediniai švyturiai pradėti statyti VII–VIII a. Vienas iš pasaulio stebuklų yra imperatoriaus Kaligulos pergalei įamžinti pastatytas švyturys...

Laivybos ir švyturių istorijos faktų gausa. Knygoje „Lietuvos švyturių istorija“ – 400 psl., 678 iliustracijos, 20 skyrių. Aptarta laivyba, navigacija, farologijos mokslas, pasaulio laivybos istorijos. Šventosios ir Klaipėdos švyturiai aptarti (nes susiję) su jų uosto istorijomis. Klaipėdos švyturiui skirti 3 skyriai (ir Klaipėdos uosto įplaukos istorijai, Samueliui Lillentaliui). Aptartas Vilhelmo kanalas – ar žinote, kodėl jis niekuomet neužšaldavęs? Nes nuolat būdavo laivų užimtas... Atskira kalba apie Lietuvos švyturių prižiūrėtojus: rodomos skaidrės, ir apie jų išlikusį namą Nidoje, gelbėjimo tarnybos istoriją ir neišlikusią švyturių gelbėjimo stotį, pelniusią pasaulinę šlovę; švyturius – laivus (būtinus ten, kur neįmanoma pastatyti švyturių, tokių pasaulyje apie 15 proc.), papasakota apie Kauno švyturį, turėjusį padėti upės laivams (panašiai kaip Lenkijoje, tebestovintį priešais Žalgirio areną), kt. Pasirodo, Juodkrantė atsirado dėl žemsiurbės... jos Gintaro įlankoje būta Perspėjimo nuo audrų stoties... Pasakojama apie Baltąjį, Karaliaučiaus, Rusnės salos ir Uostadvario, Nidos ir Pervalkos švyturius, apie Baltijos jūros locmanus, apie vėjų semaforą (stovėjusį šalia delfinariumo), apie Kuršių nerijos navigacijos įrenginius, Nemuno deltos navigaciją (pasak Aido, lietuviškiausias skyrius), apie kranto teisės dalykus. Visa tai ir daug daugiau – naujoje A. Jurkšto knygoje, tačiau tai ne viskas...

Pirmasis švyturių apsaugos įstatymas. Pirmasis JAV prezidentas George Washington 1789 m. JAV kongrese pasirašė įstatymą apie švyturių išsaugojimą. 1989 m. amerikiečiai tą dieną paskelbė nacionaline švente, o Škotijos radijo ir švyturių mėgėjai – visam pasauliui – apie Pasaulinę švyturių ir švyturių-laivų savaitgalį.

VILKO VAIKO ISTORIJA (2)

Stanislovas Abromavičius

Tęsinys.

Pradžia 2017 m. gegužės 6 d. „Kultūroje“

Karaliaučius, 1945 metai

Kaip teigia liudytojai, plėšikavimai, gyventojų žudymai bei žeminimas nesibaigė ir po karo. Prasidėjo užkariautojų sukeltas badas, nes iš Karaliaučiaus maistas sandėliui į Rusiją buvo išvežti grūdai, mėsa, cukrus, bulvės. Žmonės buvo suvaromi į getus – pastatus, aptvertus spygliuota viela, saugomus kareivių. Dėl nežmoniškų gyvenimo sąlygų gyventojai masiškai mirdavo nuo bado, šalčio, ligų.

Iš mirties gniaužtų ištrūkusiems, daugiausiai paaugliams, prievartaujamoms mergaitėms ir moterims, tekdavo miškais naktimis keliauti elgetauti į Lietuvą, Latviją. Išsekę, apiplyšę, murzini, utėlėti slėpdavosi nuo kareivių, milicininkų, eidavo nuo sodybos prie sodybos, prašydami duonos ir nakvynės.

1945-aisiais iš Rytprūsių į Lietuvą pasipylė paauglių ir mažų vaikų minia. Per Zanavykus, pamarį, Kauną ėjo jie dienų dienas ir tiesdami rankutes prašė valgyti. Alkani, žaizdoti, utėlėti slinko jie per kaimus, bažnytkaimius, nakvojė šieno kaugėse, giriose, iš bado valgė medžių ūglius, rinko dar tik nokstančias uogas. Bręstant jėgoms, užgulė juos. Žmonės šelpė, kiek tik pajėgė. Priimdavo pernaktoti, pavaldygdindavo, tik priglauti ilgesniam laikui buvo uždrausta. Bijojo: priešų vaikai!..

Apie tokių gyvenimo nuskriaustų vaikų likimus yra parašyta knygų, sukurta dokumentinių ir meninių kino filmų. Tai Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos išleistas Alvydo Šlepiko romanas „Mano vardas – Marytė“, į kurį sugulė siaubingos vokiečių vaikų patirtos kančios Rytprūsiuose.

Vokietijoje 2012 metais išleista žurnalistės Sonyos Winterberg knyga „Wir sind die Wolfskinder“ („Esame Vilko vaikai“). Tai panaši istorija, kai vokiečių vaikai rado prieglobstį lietuvių šeimose. Vokietijos žiniasklaidoje rašoma, kad knygoje pateikta Antrojo pasaulinio karo našlaičių istorija yra sukrečianti, nes Rytprūsiuose liko apie 20 tūkst. vilko vaikų. Badas juos, nelyginant vilkiukus, nuvijė per miškus į Lietuvą, kur, manoma, buvo „tikras duonos perteklius“. Dauguma vaikų tuo patikėjo. Beveik visiems teko elgetauti, kai kurie ūkiuose buvo priimti tarnauti, ten buvo mušami.

Apie Vilko vaikus yra rašęs Remigijus Baltrušaitis (romanas „Vilko vaikai“), Ruth Kibelka (jos romanas „Vilko vaikai“ išleistas vokiečių ir lietuvių kalbomis). Štai R. Baltrušaitis paskutiniuosius du savo kūrinius – psichologinį trilerį „The Case Of The Jealous Doll“ ir dviejų dalių romaną „Vilko vaikai“ – išleido ne Lietuvoje, o Londone.

„Pabėgėlius iš Rytprūsių, Karaliaučiaus krašto našlaičiais likusius vaikus, kurių tėvai buvo žvėriškai nužudyti, vadino Vilko vaikais. Jie atrodė ištis baisyai: išsekę, išbadėję, ap-

Tragiško likimo šeima: Ernst Artur Gronau su žmona Erna Lina ir vaikais (iš kairės): Han-nelore, Zigfridu ir Christel Edith. Trečioji dukrelė Erna Ilsė dar nebuvo gimusi. Kionigsbergas, 1940

tekę utėlėmis, žaizdoti, ligoti. Ūgesni vaikai ant rankų nešėsi kelerių metų vaikus. Mano tėvai ir kiti kaimiečiai jiems prikraudavo pilnas terbas maisto, aprengdavo, o kartais priglaidavo“, – tokius liudijimus apie pabėgėlių gyvenimą surinko Ruth Kibelka knygoje „Vilko vaikai“.

2014 metais Lietuvoje Vokiško kino savaitėje buvo parodyta režisieriaus Ricko Ostermanno filmas „Vilko vaikai“ („Wolfskinder“, 2013), vyko susitikimai su filmo autoriais. Buvo išsakyta mintis, kad Lietuvoje ši skausminga tema vis labiau įsisąmoninama, o Vokietijoje beveik nežinoma, nutylima. Filmuojama buvo Lietuvoje, daugiausia – Vilniaus ir Šilutės apylinkėse. Tai istorija apie elgetomis virtusius Rytų Prūsijos vokiečių vaikus, jų klajones po Lietuvą Antrajam pasauliniam karui pasibaigus ir sovietams naikinant Rytprūsių gyventojus. Filmo finansuotojai – Goethe's institutas Vilniuje, aktoriai – lietuviai Dainius Gavenonis, Aldona Bendoriūtė, Aleksas Kazanavičius, Vidas Petkevičius, El-

kiečiai – priešai, net vaikai. Net vaikai turėdavome jiems atiduoti pagarbą, kitaip mušdavo. Ir bausdavo mūsų geradėjus.“

Ir šiandien vyresniojo amžiaus lietuviai, paklausti apie vilko vaikus, negaili jiems užuojautos, pažymi, kad ir maži, ir užaugę būdavo sąžiningi, dori, labai darbštūs. Kai kurie vedė lietuvaiteis ir visam laikui liko Lietuvoje. Kiti išvyko į gimtąsias vietas.

Perskaitęs Zigfrido atsiminimų rankraščius, dar 2014 metais su juo kalbėjau apie jo gyvenimo istoriją ir literatūrą, atspindinčią įvykius. Be abejonės, Zigfrido atsiminimų knyga „„Klyksmas vaiduoklių mieste“ užims deramą vietą vilko vaikų atminimo įamžinimo epopėjoje.

Interviu su Zigfridu Gronau

Esate šiek tiek susipažinęs su vilko vaiko tema Lietuvoje išleista grožine ir dokumentine literatūra, kino filmais, straipsniais ir pan. Vaikai iš Karaliaučiaus (Kionigsbergo), atėję pokaryje duoneliuoti, pie-

Karaliaučius, 1945

vyra Žebertavičiūtė ir daugelis kitų, „Vilko vaikuose“ vaidinančių ūkininkus, partizanus ir rusų kareivius.

Naujausia knyga – apie Liesabeth Otto, kai ji dar 1994 metais, sulaukusi penkiasdešimt septynerių, apie savo gyvenimą papasakojo Ingeborgai Jacobs. Paskui pasirodė knyga – sukrečianti vaiko, kuris atsispiria visoms gyvenimo negandoms, istorija. Tai ją, mažametę mergaitę, rusų kareiviai išžagino, iškiso į maišą ir įmetė į upę...

Žinoma, kad ir šiuo metu dar keli šimtai vilko vaikų gyvena Lietuvoje. Šilutėje gyvenantys Alfred Plink ir Herbert Kelch yra pasakoję apie savo vaikystę: „Lietuvoje buvo žmonių, mus maitinusių, nupraususių, palaikiusių iki mėnesio, bet ilgiau priglauti bijojo... Okupantai sakydavo, kad visi vo-

menauti, žodžiu, išgyventi tą sunkų pokario laiką, vadinami vilko vaikais. Ar tinka jums šis sugalvotas terminas? Kokie tie vilko vaikai šių dienų literatūroje ir dokumentikoje?

– Šis terminas man nepatinka. Vilko vaikais mes tapome po 1945 metų Berlyno šturmo, kai miestas buvo sunaikintas. Tas pats atsitiko ir su Kionigsbergu (Karaliaučiumi). Netiesa, kad mes troškome keršto ar buvome lietuvių skriaudžiami. Tiesiog dauguma šaltinių yra meno kūriniai (romanai, apysakos, apsakymai), tai yra dalinė autorių fantazija. Aš negirdėjau ir nepažinau nei vieno tokio labai jau skriaudžiamo vaiko. Kitas reikalas, kad duonėlę reikėdavo užsidirbti ginant gyvulius, padedant ūkio darbuose, bet mes visada žinojome, kad Lie-

tuvoje buvome išgelbėti nuo mirties. Beje, iš lietuvių autorių knygų apie vilko vaikus silpniausia man pasirodė Remigijaus Baltrušaičio kūryba. Bet, manau, kad visose tose baisiose istorijose, nors ir romanų forma, yra daug tiesos, viskas išgyventa, mažai sugalvota.

Daug literatūros skaičiau vokiečių kalba: Richar L. Neu „Edelstarut – Ramute“, Vindfried Shmidt „Ver-gessene Wolfskinder“ („Užmiršti vilko vaikai“), Hans Deichelmann „Ich sak Königsberg sterben“ („Aš mačiau mirštantį Kionigsbergą“), Hans Graf von Lehnendorff „Ostpreubisches Tagebuch“ („Rytų Prūsijos dienoraštis“), Ungerborg Jacob „Freiwild das Schicksal deutscher Frauen 1945“ („Laukinės medžioklės. Vokiečių moterų likimai 1945 metais“), Ulla Lachauer „Paradiesstrabe“ („Rojaus kelias. Rytprūsietės Lenos Grigoleit prisiminimai“) ir Die Druce von Tilsit“ („Tilžės tiltas“), Sonia Winteb-ger „Wir sind die Wolfskinder“ („Mes esam vilkų vaikai“). Žinoma, tai ne visa literatūra apie vilko vaikus, o tik ta, su kuria man teko susipažinti.

Domiuosi ir rusų okupacijos žiaurumais Lietuvoje. Nekaltų žmonių trėmimus į Sibirą esu matęs savo akimis, taip pat skaitęs knygose „Ešelonų broliai“ (sudarytoja Albina Venskevičienė), „Leiskit į Tėvynę“, kuriai medžiagą surinko ir paskelbė mano pažįstamas Kęstutis Pukelis iš Kauno.

– Jūsų šeima Sovietų sąjungos kareivių, jų sąjungininkų faktiškai buvo sunaikinta. Žinoma, tokių šeimų buvo daug. Buvo išniekina visa jūsų tauta, kažkada patikėjusi nacių propaganda. Žvelgiant iš šių dienų aktualijų, ar toks užkariautojų elgesys buvo ir žemėse, kurias užėmė ne rusų kareiviai, o, tarkim, amerikiečiai, anglai, prancūzai?

– Kiek žinau, taip kentėjome tik mes, patekę į sovietinės kariuomenės kareivių valią. Ir tai buvo toks košmaras, toks žmonių pažeminimas, kad sunku ir apsaityti. Kitose Vokietijos vietovėse, kurias užėmė sąjungininkai, tokių žudynių, prievartavimų tikrai nebuvo. Didžiausia tada vokiečių šeimų svajonė buvo pasitraukti į Vakarus, tačiau keliai jau buvo užkirsti.

– Jūsų atsiminimai jau-dina ir dėl to, kad menate daugybę įvykių ir nutikimų, tarsi būtumėte rašęs dienoraštį, nors tuos vaizdus atkuriate jau po pusės amžiaus. Juo labiau kad tų nelaimių pradžioje tebuvo aštuonerių metų vaikas. Iš viso skausmo, kurį patyrė jūsų šeima, Vokietija, jos žmonės, koks jums šiandien atrodo pats skaudžiausias?

– Visos įmanomos baisiausios nelaimės teko mano šeimai. Karaliaučiuje iš bado mirė mama ir visos trys sesutės, vyresnioji dar rusų kareivių išprievartauta, tėvelis žuvo fronte tolimoje Rusijoje. Iš visos gražios šeimos likau vienas. Badas mane atgine į Lietuvą, kur duoneliavau, ganiau kaimiečiams gyvulius, likau gyvas, bet be deramo išsilavinimo. Skausmas yra skausmas, geras jis nebūna...

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Kinijos tarptautinėje muzikos industrijos konferencijoje-festivalyje „Sound of the Xity“ (SOTX), kuri balandžio pabaigoje įvyko Pekine, sėkmingai pasirodė muzikos prodiuserių delegacija iš Lietuvos. Lietuviai mezgė pažintis ir aptarė bendradarbiavimo galimybes su Kinijos muzikos koncertų agentūrų, leidybos, vadybos, žiniasklaidos kompanijų atstovais. Jau susitarta dėl keleto būsimų Lietuvos muzikantų pasirodymų Pekino ir kitų Kinijos miestų muzikos klubuose bei festivaliuose, su viena iš kompanijų deramasi dėl Jurgos Šeduikytės albumo leidybos Kinijos rinkai. Grupės „Colours of Bubbles“ muziką transliuos Kinijos radijo stoties „China Radio International“ laida „Music Matters“. Keli įtakingi Kinijos muzikos industrijos atstovai – tarp jų ir populiaraus Pekino klubo „Dada“ programos sudarytojas – pakviesti dalyvauti Lietuvos muzikos verslo asociacijos organizuojamoje konferencijoje-festivalyje „What’s Next in Music?“, kuris rugsėjo 8–9 dienomis vyks Vilniuje.

Gegužės 4 d. Paryžiaus Pompidou meno centre buvo rodomas režisieriaus Šarūno Barto dokumentinis filmas „Praėjusios dienos atminimui“, minint dokumentinių filmų, rodomų Paryžiaus Pompidou centro bibliotekos, 40-ąsias metines. Po filmo peržiūros vyko diskusija su režisieriumi Š. Bartu, kurią moderavo garsus prancūzų kinemotografinio meno

ekspertas, Grenoblio universiteto konferencijų vadovas, monografijos prancūzų kalba apie Šarūną Bartą „Sharunas Bartas ou les hautes solitudes“ (2016) autorius Robenr Bonamy. Filmą buvo rodytas įvairiuose tarptautiniuose kino festivaliuose Olandijoje, Čekijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje. Kijeve 1990 m. vykusiam kino festivalyje „Molodist“ buvo apdovanotas didžiuoju prizų, o Amsterdamo tarptautiniame dokumentinių filmų festivalyje pelnė specialųjį vertinimo komisijos ir žiūrovų prizą.

Gegužės 2 d. Lietuvos ambasadoje Paryžiuje buvo surengtas šviesaus atminimo profesoriui, filosofui Leonidui Donskiui ir jo veiklai skirtas prisiminimų vakaras. Vakarą metu buvo pristatyta Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus Egidijaus Aleksandravičiaus knyga, „Lithuanian paths to modernity“, dedikuota 2016 m. mirusiam prof. Leonidui Donskiui. Filosofo bendražygiai ir bičiuliai – prancūzų teisininkas, rašytojas, Baltijos šalių kultūros ir istorijos tyrinėtojas Yves Plasseraud ir prof. Egidijus Aleksandravičius – diskutavo apie Lietuvos ir visuomenės modernėjimo procesus, šalies ir visuomenės tapatybės kaitą istorinių įvykių kontekste bei aptarė profesoriaus, buvusio aktyvaus kultūros gyvenimo dalyvio ir vertintojo Leonido Donskio veiklą ir vaidmenį Lietuvos ir Europos kultūriniame gyvenime.

BITĖ VILIMAITĖ TRYŠ NOVELĖS

Atkelta iš 3 psl.

Berniukas vaikštinėjo po ištuštėjusį butą ir galvojo, kad jų gyvenimas iki šiol buvo panašus į dviejų dalių autobusą, kurio „armoškė“ visai suplyšusi ir kažkieno negrabia ranka yra sukabinėta viela. Dabar ta viela, grynas simbolis, laikiusi du gyvenimus – tėvo ir motinos – nutrūko galutinai. Berniukas mąstė: kurioje autobuso dalyje šiuo metu jis?

Lekia į priekį ar rieda atgal?.. Tos vaikiškos fantazijos kankino jį dieną ir naktį. Ir kartais jis neidavo į mokyklą, ir klaidžiodavo po apylinkes, neaiškiai trokšdamas susitikti tėvą, kuris, žinojo, niekur neišvažiavo, tebegyvena šiame miestelyje ir dirba ten pat – atominėje elektrinėje.

Kartą berniukas sutiko grįžtantį iš gamyklos Suleimaną, tėvo porininką. Suleimanas vilkėjo sportiniu kostiumu, apkibusiu ožkos plaukais, atrodė linksmas, net laimingas. Jis sulėido rankas į berniuko plaukus, pataršė juos ir pasakė, žybciodamas gražiomis migdolinėmis akimis:

– Tavas tėvas neiti į darbą. Dingti ir nematyti.

Berniukas iš visų jėgų trenkė per dvokiančias Suleimano rankas ir ėmė bėgti tiesiai per pilką dirvoną, tuščią ir grėsmingai išraustą, kaip Marso kanalai. Jis klupo ir kėlėsi, ir bėgo tol, kol atrodė, kraujas prasimuš pro burną.

Štai ir bendrabutis, kur gyvena tėvas. Berniukas įlėkė į tėvo kambarį, jis buvo neužrakintas. Krūvelė tėvo drabužių mėtėsi ant grindų, o ant viršaus tas apsiaustas, šalia batai, rankšluosčiai. Berniukas ėmė kimšti daiktus į tuščią kartoninę dėžę – jis nešė glėbį po glėbio, paskui atvirai, nesislėpdamas išvilko tą dėžę į lauką, pritvirtino prie tėvo dviračio, kuris stovėjo čia pat, ir tada sustojo atsikvėpti. Jis varu parsivarys pakrautą dviratį. Tada, be abejo, sugrįš ir tėvas. Motina ką nori tesako... Tėvas „dingti ir nematyti“... Staiga berniukas panoro dar kartą apžiūrėti kambarį ir sugrįžo vidun. Tėvo lova sujaukta, tarsi jis būtų mėginęs mylėtis su moterimi. Berniukas žiūrėjo į tą guolį, išlaikiusį tėvo šilumą, su liūdesiu.

Berniukas parsivarė dviratį namo. Dėžė buvo sunki, ji keletą kartų nuslydo ant šaligatvio, net buvo apvirtusi. Visai nusikamavęs, vėlai berniukas pasiekė namus. Dviratį pastatė priemenėj. Jis rado namie motiną, kuri, iškankinta laukimo, ėmė staugti ant jo kaip kalė, iš kurios atimamas paskutinis šuniukas...

Ji nesiklausė berniuko pasiaiškinimų, aptalžė jį ir įstūmė į miegamąjį, nedavusi vakarienės.

Berniukas, visai patenkintas, kaip kiekvienas klastūnas, iš dalies įvykdęs

Antanas Sutkus. Žaislai, 1964

sumanytą, užmigo kietu vaikišku miegu, kurį paryčiais berniukui pertraukė sirena, nes atominėje elektrinėje įvyko kažkoks nereikšmingas gaisras.

Berniukas net nesikėlė. O motina taip pat ramiai miegojo savo kambaryje.

Atėjo rytas. Kaltai nuleidęs galvą, su švelnių pastelinių spalvų pižamėle, berniukas išmuko į virtuvę, kur turėjo sėdėti motina, į mažutį raudoną dėkliuką idėjusi jam virtą kiaušinį, kad jis išlaikytų šilumą, kol mylimasis sūnus prausis vonioje...

Motina žiūrės į jį meiliu akim, ir jos šypsena su daugybe dirbtinių dantų bus gryo aukso...

Bet motinos virtuvėje nebuvo. Berniukas atlapojo duris į jos kambarį – čia patalas sujauktas, tarsi jame būtų vykusį kovą; tebedega stalinė lempa, nutraukta užuolaida... Motinos nėra, tik blyksi ant grindų auksiniai trupinėliai. Pasilenkęs berniukas papučia juos, surenka visus alei vieno ir laiko ant delno – Viešpatie, tai motinos auksiniai dantys!..

Tada berniukas ima tyliai trauktis. Prieškambaryje užkliudo dėžę, kurią vakar taip sunkiai atvilko.

Tėvo drabužiai išvartyti ir išdrabstyti į šalis. Didžiulis keistas žvėris tupi ant tėvo apsiausto. Tai – milžiniškų gabaritų uodas. Jo sparnai jau nebetelpa prieškambaryje. Jis vis dar auga. Ir viskas pasidaro aišku. Šiame miestelyje ir mažiausiam vaikui žinoma, kad negalima į atominės elektrinės vidų įsinešti jokio padaro. Ten buvęs tam tikrose vietose, jis ima augti, plėstis, didėti ne dienomis, o valandomis. Ak, tėvas nežinojo, kad nelemtojo apsiausto kišenėje buvo dėžutė su uodu...

Jis surijo tėvą. O vakar berniukas jį parnešė namo kartoninėje dėžėje, ir uodas surijo motiną. Dabar berniukas žinojo, kad atėjo jo eilė. Jis buvo išgyvenęs tik devynerius metus, neragavęs bananų, nematęs jūros, jis beprotiškai mylėjo tėvą.

Uodas mostelėjo milžiniškais sparnais ir išskrido pro langą. Jis skrido virš nuniokotų miškų ir išvirusių ežerų, virš kažkokių saugomų objektų, kurie buvo aptverti virbais, storėjančiais į viršų, – iš tolo atrodė, ten pamautos žmonių galvos.